ياشىسۇن ئازاتلىق، دوستلۇق ۋەتىنى—
تەڭلىككە يول ئاچقان سوۋېت ئېلى!

بىزنىڭ ۋەتەن

1977
يىل
يانۋار
№2 (4)

باھاسى
2 تىيىن

چەت ئەللەردىكى ۋەتەنداشلار بىلەن مەدەنىي ئالاقە باغلاش سوۋېت «ۋەتەن» جەمئىيىتى قازاقستان شۆبىسىنىڭ گېزىتى

ئاشلىق - ئەل بايلىغى

قازاقلار، شۇنداقلا قازاقستاندا ياشاۋاتقان رۇس، ئۇكرائىن، ئۇيغۇر دېخانلىرى ئوكتەبر ئىنقىلاۋىدىن ئىلگىرىمۇ دېخانچىلىق قىلىپ كەلگەن. بىراق ئۇ چاغلاردىكى ۋە ھازىرقى دېخانچىلىق ئوتتۇرىسىدا ئاسمان-زەمىن پەرىق بار.

ئۆتمۈشتە ئۆلكىمىزدە ئاشلىق تېرىلىدىغان يەرنىڭ ئۇمۇمىي مەيدانى 4 مىللىون گېكتارغا، ئېلىنىدىغان ھوسۇل بولسا 100 مىللىون پۇتقا ئارانلا يېتىپ باراتتى خالاس. دېخانلار يەر ھايداش، ئاشلىق تېرىش ئىشلىرىنى ئۆكۈز، ئات، تۆگە، ياغاچ ساپانلار ياردىمى بىلەن ئېلىپ باراتتى، ئاشلىق ئوغاق بىلەن ئورۇلۇپ، ئۇلۇق تاشلار بىلەن تېپىلەتتى. قىسقىسى، دېخانچىلىقنىڭ جاپاسى كۆپ، بېرىكىتى ئاز بولاتتى.

بۈگۈنكى كۈندە بولسا قازاقستاندىكى يېزا ئىگىلىگى، جۈملىدىن دېخانچىلىق، ئەجايىپ تەرەققىي قىلماقتا. جۇمھۇرىيىتىمىز مىللىي دارامەتىنىڭ 27 پروتسېنتىنى يېزا ئىگىلىگىدىن ئالىدۇ. ئەسىرلەر بويى قاغجىراپ ياتقان تىڭ يەرلەر ئۆزلەشتۈرۈلۈپ، تېرىلغۇ مەيدانلىرى ھەسسىلەپ كۆپەيدى. قازاقستان ھازىر مەملىكىتىمىزدىكى ئاشلىق كانلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى.

ئۇرۇقلۇق، يەم ۋە باشقا ئېھتىياجلارغا ئاجرىتىلغان ئاشلىقنى ھېساپقا ئالمىغاندا ئۆتكەن يىلى سوۋخوزلىرىمىز ۋە كولخوزلىرىمىز دۆلەتكە بىر مىليارد 195 مىللىون پۇت ئاشلىق سېتىپ، ئەل ئىزۈتنى مەمنۇن قىلدى.

ھازىر قازاقستاندا ئىككى مىڭغا يېقىن سوۋخوز ۋە كولخوز بار. ھەر بىر ئىگىلىككە ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 95 تراكتور، 53 كومباين، 44 ئاۋتوماشىنا توغرا كېلىدۇ. باشقا تېخنىكىمۇ ئاز ئەمەس. شۇنداق قىلىپ، ھازىرقى ۋاقىتتا يەر ھايداشتىن تارتىپ، ئاشلىقنى ئورۇپ ئېلىش، تازىلاش، ساڭلارغا قۇيۇۋېلىشقا قەدەر ھەممە ئىشلار تېخنىكا كۈچى بىلەن بەجىرىلىدۇ. يېزا ئىگىلىك ئېلېكتر قۇۋۋىتى بىلەنمۇ تولۇق تەمىنلەنگەن. موشۇ مۇناسىۋەت بىلەن يېزىلاردا تېخنىكا تىلىنى تولۇق بىلىدىغان ئاگرونوم، ئىنژېنېر، مېخانىزاتور كەبى مىللىي كادرلار ئۆسۈپ يېتىلدى.

يېزا، قىشلاقلارنىڭ قىياپىتى تونۇغۇسىز ئۆزگىرىپ كەتتى. قازاق دالاسىدا زامانتەلۆگە ماسلاشتۇرۇپ سېلىنغان، ئېلېكتر، گاز، رادىولار بىلەن جابدۇلغان، ياشاش ئۈچۈن ئەپلىك تۇرۇشلۇق ئۆيلەرگە، مەكتەپ، كلۇب، مەدەنىيەت سارايلىرىغا ئىگە بولغان شەھەر قىياپىتىدىكى يېزىلار قەد كۆتەردى.

بىراق بىز بۇ ئۇتۇقلىرىمىزغا قانائەتلىنىپ قالمايمىز. پارتىيەمىز بىلەن ھوكۈمىتىمىز خەلقنى پارلاق ئىستىقبالغا، ئىختىساتنى ۋە مەدەنىيەتنى تېخىمۇ يۈكسەلدۈرۈشكە دەۋەت قىلماقتا. يېقىندا پارتىيەمىز دېخانلارغا، سانائەت خادىملىرىغا مەكتۇپ يوللاپ، يېزا ئىگىلىگىنى تېخىمۇ تەرەققىي ئەتتۈرۈشكە چاقىردى. بۇ چاقىرىق قىزغىن قوللاپ-قۇۋۋەتلەنمەكتە.

قازاقلاردا «نېمىنى تەرسەڭ، شۇنى ئورىسەن» دېگەن ئەجايىپ بىر تەمسىل بار. دېمەك ئۇرۇق سۈپەتلىك بولسا، ئاشلىقمۇ ھوسۇللۇق بولىدۇ. شۇڭلاشقا قىش پەسلىدە ئۇرۇقنى تازىلاپ، خىللاش ئىشلىرى ئىنتايىن مۇھىمدۇر. دېخانچىلىق قىلىنىدىغان يەرلەردە قار توختىتىش، ئوغۇت توشۇش، تېخنىكىنى رېمونتلاش دېخانلارنىڭ بىلىمىنى ئاشۇرۇش قاتارلىق ئىشلار باي ھوسۇل ئېلىشقا ئاساس يارىتىپ بېرىدۇ.

بۇ يىل سوۋېت خەلقى ئۇلۇق ئوكتەبر ئىنقىلاۋىنىڭ ئاتمىش يىللىغىنى نىشانلايدۇ. بۈيۈك مەيرەمنى مۇناسىپ كۈتۈپ ئېلىشنى قازاقستان دېخانلىرى ۋەتەن ئالدىدىكى مۇقەددەس بورچىمىز دەپ بىلمەكتە.

غەبدەن قۇرمانوۋ.
قازاقستان سسر يېزا ئىگىلىگى مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى،
پەن كاندىداتى.

ئېسىل دەرياسى بويىدىكى قازاتكوم ناملىق سوۋخوز ئۆتكەن يىلى مول ھوسۇل ئېلىپ، مەملىكەتكە ئىككى مىللىون پۇت ئاشلىق ساتتى.
سۈرەتتە: ئۆتكەن يازدىكى ئوما مەزگىلىدىن بىر كۆرۈنۈش

ھېزىم بەخنىيازوۋ.

دېخان ئوغلىمەن

ئىنسانىي خىسلەت كۈچىدىن لاۋلاپ،
خەلقىم ئىشقىدا يانغان يۈرەكتىمەن.
بەخىرلىك بىلەن ئەيلەيىن خىتاپ،
لېنىن پەرزەندى، دېخان ئوغلىمەن!

دىيار جامالىن ئورىغان گۈلگە،
ئىشچى ئادەمنىڭ باتۇر، قولىمەن.
ھالال ئەمگەكتىن ياراتقان ئۈلگە،
تەرلىرىم- ئالتۇن، دېخان ئوغلىمەن.

ئاق نان ئېگىسى بولغان يۈرەكتىمەن.
بەختىم تۆپەيلى، ئەمگىكىم بىلەن،
قىزغىن ھاياتتا ھېمىشەم تىمەن،
ھايات ژۈرىگى- دېخان ئوغلىمەن!

ژۇرنالىست بىلېتى

ئىنسانىيەتنىڭ بۈيۈك مۇتەپەككۇرى ۋلادىمىر ئىلىچ لېنىن ئۆزىنى ژۇرنالىستمەن، ئەدەبىياتچىمەن دەپ موغرۇرلۇق بىلەن ئېيتاتتى. ئۇ- ماھىر رېداكتور ھەم تالانتلىق ژۇرنالىست بولغان ئىدى. ئۇ پارتىيەۋىي مەتبۇئاتنىڭ ئاساسىنى سالغان بولۇپ، ئۇنىڭ قايناق ئىنقىلاۋىي پائالىيىتىنىڭ دەسلەپكى پەيتىدە ئىلىچ: «مەن ئىشچىلار ئۈچۈن يېزىش مۇمكىنچىلىگىدىن باشقا ھېچ نەرسىنى خالىمىغان بولار ئىدىم، باشقا ھېچ نەرسىنىمۇ ئۇنچىلىك ئارزۇ قىلمىغان بولار ئىدىم» دەپ يازغان ئىدى.

بۇ يىل 7- يانۋاردا سسسر ژۇرنالىستلار ئىتتىپاقى ئەزاسىنىڭ №1 بىلېتى ۋ. ئى. لېنىننىڭ نامىغا يېزىلدى. بىلېتنى تەنتەنىلىك ھالدا رەسمىلەشتۈرۈش «پراۋدا» گېزىتىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا بولۇپ ئۆتتى. بىلېت كپسس مەركىزىي كومىتېتى يېنىدىكى ماركسىزم- لېنىنىزم ئىنستىتۇتىغا ساقلاشقا تاپشۇرۇلدى.

پارچىلاپ سېتىش باھاسى ئەرزەنلىتىلدى

مەملىكىتىمىزدە موشۇ يىلنىڭ كىرىشى بىلەن خەلق كەڭ ئىستىمال قىلىدىغان بىر مۇنچە بۇيۇملارنىڭ پارچىلاپ سېتىش باھاسى 5 پروتسېنتتىن 25 پروتسېنتكىچە ئەرزەنلىتىلدى. ئىلمە- توقۇلما (تىرىكوتاژ) بۇيۇملىرى، پايپاق، ئاياللار ئۆتۈكلىرى، ئىچ كىيىملەر، رادىو تۇۋارلىرى، ماگنىتوفون، تېلېۋىزورلارنىڭ بەزى بىر تۈرلىرى، پىلوسسلار، ئاككوردېئونلار، بايانلار، گارمونلار ئەينە شۇلار جۈملىسىدىندۇر.

خەلق تۇرمۇشى ئۈچۈن زورۇر بولغان نان، ئۇن، گۈرۈچ تائاملىرى، قەنت، گوش، ھەر خىل ياغلار، بېلىق، چاي، گەزماللار، شۇنداقلا ئۇلاردىن تىكىلىدىغان كىيىملەر ۋە ئاياق كىيىملىرىنىڭ بۇرۇنقى باھالىرى ئۆزگەرتىلمەستىن ساقلىنىپ قالىدۇ.

ئەمگەك بىلەن ئەركەكلەر

سۈرەتتە: جەپېك ئالدابېرگېنوۋ.

ئىرتىش بىلەن ئۇلبا دەريالىرى قوشۇلىدىغان ساھىلدىكى گۈزەل شەھەر ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. قول ئۇزاتسا يەتكىدەك يەردىكى ئۇست- كامېنوگورسك شەھىرىنى جەپېك بىر قېتىممۇ كۆرمىگەن ئىدى. كولخوز ھېساپچىسى فېرمىلارنى ئارىلىغان پەيتلەردىلا ژىراقتىكى ئېگىز تۇرخۇنلارغا ئۇزاقىچە قاراپ قالاتتى. ئۇلاردىن چىققان كۆك ئىس گويا جەپېكنى يېتىلىگەندەك ئاسمان قەرىدە غايىپ بولۇپ كېتەتتى.

بىر كۈنى جەپېك ئۆيگە كەلگەندە دادىسى چېرتىۋاتقان دومبىرىنى يەرگە قويىدە، ئوغلىنىڭ ئىشلىرى توغرىسىدا سوراپ كەتتى. ئوغلى بولسا كۆڭلىدىكى سىرىنى دادىسىدىن يوشۇرالمىدى.

–ئوغلۇم، سېنىڭ زامانىڭ– ئالتۇن زامان. نەگە بارىمەن دېسەڭ، يول ئوچۇق. ئوقۇيمەن دېسەڭمۇ، ئىشلەيمەن دېسەڭمۇ ئىختىيارىڭ ئۆزەڭدە. بىراق نەگە بارمىغىن، نېمە ئىش قىلمىغىن، ئادەم بولۇشقا تىرىشقىن، دوستلىرىڭغا ئىشەن، ئۇلار بىلەن بامەلەت ئىش قىل،– دېدى بوۋاي جەپېكنىڭ بېشىنى سىپاپ...

شۇنىدىن بۇيان چارەك ئەسىر ئۆتۈپ كەتتى. ئاتا ئارزۇسى ئورۇنلاندى. جەپېك ھازىر پۈتكۈل مەملىكىتىمىزگە مەشھۇر بولغان ۋ. ئى. لېنىن نامىدىكى قوش ئوردېنلىق ئۇست- كامېنوگورسك قوغۇشۇن- تسىنك كومبىناتىنىڭ ئەمگەك ئەھلى ئارىسىدىكى ئابرويلۇق كىشىلەرنىڭ بىرى، سوتسىيالىستىك ئەمگەك قەھرىمانى نامىنى ئالغان مېتاللۇرگ.

تاڭ سەھەردە دېرىزە پەردىسىنى ئېچىپ، ئاق چايشاپ يېپىنىپ ياتقان دائىلىق ئالتاي تاغلىرىغا، يىراقتىكى چىرايلىق ئىمارەتلەرگە زوقلىنىپ باققان ئالدابېرگېنوۋنىڭ خىيالى ھاياتىنىڭ ئەينە شۇ سەھىپىلىرى بىلەن بەنت ئىدى.

–جەكى، تاماق ئىچىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى،– دېگەن رەپىقىسى راھىلەنىڭ ئاۋازى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى.

جەپېك ئۆيدىن چىقىپ، كومبىناتقا قاراپ يول ئالغان ئىشچىلار ئارىسىغا سىڭىپ كەتتى.

سىمپەتەك ئېقىۋاتقان قوغۇشۇن بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى كېلىپ تۇرغان قېلىپلارغا قۇيۇلىدۇ. تۈگمەن تېشىغا ئوخشاپ كەلگەن يوغان چەمبەردىكى قوغۇشۇن بىلەن تولغان قېلىپلار ئېرى سىلجىپ كېتىشى بىلەنلا ئۇلارنىڭ ئورنىغا يېڭىلىرى كېلىپ تۇرىدۇ.

بىر چەتتە ھېلىقى قېلىپلاردىكى قوغۇشۇن كېسەكلىرىنى بىر ماشىنا بەقۇۋۋەت «قوللىرى» بىلەن قىسىۋېلىپ، قاتار- قاتار تىزماقتا، تامغا بېسىلغان تەييار قوغۇشۇنلارنى مەخسۇس ئاۋتوكارلار تىك كۆتىرىپ ئېلىپ، ئامبارلارغا، يە بولمىسا بېۋاستە ۋاگونلارغا ئېلىپ كەتمەكتە. شۇنداق قىلىپ، بىر چاغلاردا يەر قوينىدا قات- قات بولۇپ ياتقان مەدەنلەر ئېسىل بۇيۇمغا ئايلىنىدۇ.

چاقماق قەنت شەكلىدە چىققان بۇ ساپ قوغۇشۇن مەھسۇلاتلىرى ۋەتىنىمىزدىكى ۋە ئورغۇنلىغان چەت ئەللەردىكى خېرىدارلارغا ئەۋەتىلىدۇ. دېمەك پۈتكۈل كارخانا قانچىلىك قوغۇشۇن مەھسۇلاتىنى ئىشلەپچىقارغانلىقى موشۇ رافىناتسىيە سېخىنىڭ ئىشىدىن كۆرۈنىدۇ. بۇ يەردە چىقىرىلغان قوغۇشۇن دولەت سۈپەت بەلگۈسىنى ئېلىپ، پۈتكۈل دۇنيا مىقياسىدا ژۇقۇرى باھالىنىپ كەلمەكتە.

بۇنىڭ بىلەن جەپېكمۇ پەخىرلىنىدۇ. چۈنكى كويدۇرۇلگەن مەدەنلەرنى ئالامەت چوڭ پەچلەردە ئېرىتىش، ئۇلارنىڭ خىمىيەۋىي تەركىۋىنى بېيىتىش ئاندىن ئۇلاردا بۇلاق سۈيىدەك ئېقىتىپ، ساپ قوغۇشۇن ئېلىش جەريانلىرىنىڭ ھەممىسىگە جەپېك ئوخشاش ئۇستا ئىشچىلار كۆز- قۇلاق بولىدۇ. بۇ يەردە ماشىنا «تىلىنى» مۇكەممەل ئېگەللەپ، ماھىرلىق بىلەن باشقۇرغاندىلا ھەر قانداق ئىش ئوڭۇشلۇق بولىدۇ، ئەلۋەتتە.

جەپېك ئالدابېرگېنوۋ ئېگىز بويلۇق، كېپتىلىك، ئوتكۈر كۆزلۈك، ئىشنى پۇختا ئىشلەشنى ياقتۇرىدىغان تېتىك ئادەم. ئۇ، ماشىنىنىڭ تىنىمسىز ھەرىكەتلىنىشىدىن، ئېغىر ئىشلارنى ماشىنىنىڭ زىممىسىگە ئارتىپ قويغان ئىنسانلارنىڭ ئەقلىنىڭ بۈيۈك قۇدرىتىدىن ھوزۇر ئالىدۇ.

قوغۇشۇن قۇيۇدىغان موشۇ ماشىنىنى بۇ يەرگە يېڭى ئېلىپ كەلگەندە، ئۇنى قۇراشتۇرۇپ، سىرلىرىنى بىرىنچى بولۇپ ئوقۇپ ئالغانلارنىڭ بىرى ئالدابېرگېنوۋ بولغان ئىدى.

ئاۋۋالدا ئوسكەن ياش ژىگىت ئوچۇن مەدەنلەرنى ئېرىتىپ سۇدەك ئاققۇزغان مېتاللۇرگلارنى كۆرۈشنىڭ ئوزى بىر موجىزىدەك تۇيۇلاتتى. دەسلەپكى كۈنلەردە ئۇ: «ئومرۇمگە كېلىپ، مۇنداق ئىشلارنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتىمەن، قولۇمدىن كېلەمدىكىن، تاڭ؟» دەپ تەشۋىشلەنگەن بولسىمۇ، پەيدىن- پەي ھەممىگە ئۆگىنىپ كەتتى.

شۇنداق پەيتلەردە جەپېككە ئىللىق سۆزلىرى ۋە مەسلىھەتلىرى بىلەن كوپ ياردەم بەرگەنلەرنىڭ بىرسى ئەبدىلەزىم سەرسېنبايېۋ بولدى. ياش ئىنژېنېر ئىشنىڭ جىق بولۇشىغا قارىماي ئالدابېرگېنوۋقا ئۇستازلىق قىلىشتىن باش تارتمىدى، مېتاللۇرگىيە جەريانلىرىنى ئېگەللەش، قوغۇشۇننى مۇمكىن قەدەر سۈپەتلىك ئېرىتىش يوللىرىنى مۇكەممەل ئۆگەتتى. مەكتەپتە ئالغان بىلىم ئەندى كامىل قىلىپ قالدى. شۇ كىلاسقا ئۇ ئىنژېنېرلىق بىلىم بېرىدىغان مەكتەپتە ئوقۇپ، مەلۇماتىنى كېڭەيتتى.

ئەتىجىدە ئۇ تېخنىكىنى ئوز ئىرادىسىگە تولۇق بېقىندۇرۇپ ئالغان زامانىۋىي ئىلغار ئىشچىلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ئەندى ئالدابېرگېنوۋ ئەمگىكىنىڭ ئۇنۇملۇك بولۇپ كېتىشىنىڭ ئاساسىي سەۋەۋى ئەينە شۇنىڭغا باغلىقتۇر.

ۋلادىمىر رومانېنكو باشقۇرىدىغان سىمېنىنىڭ ئىلغارلىرى –جەپېك، ساغدۇللا، راۋىل، ئالېكساندر، پاۋەللار «قوللىرى گۈل» ژىگىتلەردۇر. قازاقستان س س ر دا خىزمەت كورسەتكەن بۇ كەسپىياتچىلار يېڭى بەش ژىللىقنىڭ بىرىنچى ژىلىنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملاپ، بىيىلقى ئۇلۇق مەرىكە ژىلىنى تېخىمۇ چوڭ ئۇتۇقلار ژىلىغا ئايلاندۇرۇش ئوچۇن تىرىشماقتا.

جەپېك جەمىيەت ئىشلىرىغىمۇ جان- دىلى بىلەن بېرىلگەن. ئۇ كەسپىي ئىتتىپاقلارنىڭ قۇرۇلتايلىرىغا ۋەكىل بولدى. تېچلىقپەرۋەر كۈچلەرنىڭ موسكۋادا بولۇپ ئوتكەن خەلق ئاراكېڭەشمىسىگە قاتنىشىپ، پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئالىيجاناپ مەخسىدى– دۇنيادا مۇستەھكەم تېچلىق ئورنىتىش مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشقا ئاۋاز بەردى. ئۇ كۆپلىگەن چەت مەملىكەتلەرنى زىيارەت قىلدى.

... شەنبە. ئىككى دەم ئېلىش كۈندە ئائىلەر كوكۈلدىكىدەك ھاردۇق چىقىرىپ، دۈشەنبىدە يېڭى كۈچ- غەيرەت بىلەن ئىش باشلاۋېتىدۇ. دەم ئېلىش جايلىرى يېتەرلىك. كومبىناتنىڭ ئىشچىلار ئوچۇن سالغان مەخسۇس دەم ئېلىش ئويى بار، ئۇ يەرگە ئائىلە بىلەن بېرىپ ئوبدان ھاردۇق چىقىرىش مۇمكىن.

مېتاللۇرگلار كوچىسىدا قەد كۆتىرىپ تۇرغان ھەيۋەتلىك ئىككى قەۋەتلىك بىنا ئالدابېرگېنوۋلارنىڭ ئويىدۇر. جەپېك ئويىگە كىرمەستىن، ئالدى بىلەن گاراژنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، يېڭى «ۋولگىسىغا» يېقىلغۇ ماي قۇيدى. ئۇ ئەتە بالا- چاقىسى بىلەن شەھەر سىرتىغا سەيلىگە چىقماقچى.

–كوكە، يەكشەنبە كۈنى بىللىق ئولاشقا بارايلىچۇ،– دەيدۇ ئوغلى پولات.

جەپېك كۈلۈپ قويۇپ، بالىسىنىڭ بېشىنى سىيپايدۇ:

–ئاۋال تاماقلىنىۋالايلى، سەن دەرسىڭنى ئوقى. بىللىق ھېچ يەرگە قېچىپ كەتمەيدۇ. بىز ئاپاڭ ئىككىمىز ماشىنا بىلەن ئەخمەردىكى تۇققانلارنى يوقلاپ كېلەيلى،– دەيدۇ دادىسى.

ھە، تۇنۇگۈنكى چارۋىچىنىڭ ئوغلى جەپېك بۈگۈن ئەمگەك بىلەن شان- شوھرەت قۇچقان مېتاللۇرگ، جەمىيەت ئەربابى.

مۇقان ئەبۇغالىيېۋ.

ئۇست- كامېنوگورسك شەھىرى.

بۈيۈك ئالىم

داڭلىق يازغۇچى مۇختەر ئەۋېزوۋ سوز ئارا قازاقستان ئاكادېمىيەسىنىڭ رىياستىنى جىمغۇرلار مەجلىسى دەپ ھەزىللىشىدىكەن. «چۈنكى،– دەپ چۈشەندۈرىدىكەن ئوزىنىڭ چاقچىقىنى ئاكادېمىك- يازغۇچى،– فىزىكا، ماتېماتىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە ۋە باشقا پەنلەرنىڭ ۋەكىللىرى ژىغىنىدا ئوز پىكىرلىرىنى ئىزھار قىلىشىدۇ، بىراق بىز- ئەدەبىياتچىلار ۋە باشقا ئاكادېمىكلار ئاغزىمىزنى ئاچماي ئولتىرىمىز. بۇنىڭ سەۋەۋى، سوز بولۇۋاتقان پەن توغرىسىدىكى چۈشەنچىمىز، بىلىمىمىز چاغلىقلا، ھەتتا يوقنىڭ ئورنىدا. شۇنىسى قىزىقكى، شۇنچىلىك كەڭ پەن ساھالىرى توغرىسىدىكى مۇھاكىمىنى تەل- توكۇز باشقۇرۇپ، ھەممىمىزگە ئۇنى تەپسىلى چۈشەندۈرۈپ، ئاخىرىدا قوبۇل قىلىنىدىغان قارارغا ئاۋاز بېرىپ، ئىختىيارسىز قوبۇل قىلغۇزىدىغان بىرلا ئادەم بار. ئۇ قانىش ئىمانتاي ئوغلى سەتبايېۋ، ئوزىمىزنىڭ قانېكېڭ...»

ق. ئى. سەتبايېۋ بىئولوگىيە پەنىنى بىئولوگ ئالىملاردىن كام بىلمەيتتى،– دەپ يازىدۇ ئاكادېمىك ئى. گ. گالۇزو ئالىم توغرىسىدىكى خاتىرىلىرىدە.– بىر قېتىم بىز ئالمۇتىدا زوئوگېوگرافىيە خۇسۇسىدا چوڭ ئىلمىي كونفېرېنسىيە ئوتكەزدۇق. كونفېرېنسىيەدىن كېيىن قانىش ئىمانتاي ئوغلىنى ئىلگىرى كۆرمىگەن بىر نەچچە مېھمانلار مەندىن: «پرېزىدېنتىڭلار بىئولوگىيەنىڭ قايسى ساھاسىدا ئىشلەيدۇ؟» دەپ سوراپ قېلىشتى. ئۇنىڭ بىئولوگ ئەمەس، گېئولوگ ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەرگىنىمدە ئۇلارنىڭ ھەيران بولۇپ قالغىنىنى دېمەمسىز...

قانېكېڭ ئىلمىي كىتاپلارنىلا ئەمەس، بەلكى ئەدەبىي ئەسەرلەرنىمۇ زوقلىنىپ ئوقۇيتتى. ئۇ قازاق تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى، ئوز خەلقىنىڭ تارىخىنى، ناخشا- سازلىرىنىمۇ ياخشى بىلەتتى. ق. سەتبايېۋ مۇختەر ئەۋېزوۋنىڭ «ئاباي يولى» ئېپوپېيەسىگە تەنقىتچى- ئەدەبىياتشۇناسلاردىن ئاۋال «قازاق خەلقىنىڭ قامۇسى» دەپ باھا بەرگەنلىكى مەلۇم. قانېكېڭ تارىخ، ئېتنوگرافىيە پەنلىرىگىمۇ بېباھا ھەسسە قوشقان ئىدى.

«ئاكادېمىك سەتبايېۋ ھەقىقىي مەناسىدا قامۇسىي بىلىمى بار ئالىم ئىدى. ئۇنىڭ ئىلىم- پەندە شۇغۇللانمىغان ساھاسى كامدىن- كام،– دەپ يازىدۇ ئاكادېمىك ساقتاغان بەيشېۋ،– ئۇ ئەقىل- ئىدرەك مەنبەسى، قازاق دالاسىدا تۇغۇلغان ژىگىرمىنچى ئەسىرنىڭ لومونوسوۋى ئىدى. ئەگەر چوقان ۋەلىخانوۋنى شەرىقنى تەتقىقات قىلىش يولىدا ئون توققۇزىنچى ئەسىردە پارلىغان يۇلتۇز دېسەك، قانىش سەتبايېۋ ئەسىرىمىزدىكى پەننىڭ زور تايانچىسى، ئىلمىي ئوي- پىكىرلەرنىڭ بۈيۈك تىمسالىدۇر...»

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ئۇلۇق گېئولوگ، ئەدەبىياتشۇناس، تارىخچى، ئېتنوگراف، مۇزىكىنى ئوبدان بىلىدىغان كىشى بولۇپ، پەننىڭ بىئولوگىيە، فىزىكا، ماتېماتىكا، خىمىيە كەبى ساھالىرى توغرىسىدا ھەر تەرەپلىمە خەۋەردار دانا ئالىم، جەمىيەت ۋە دولەت ئەربابى.

شۇ قاتالىق كەڭ پەن ساھالىرىنى ئۇ قانداق ئېگەللەپ ئالغان؟...

قانىش ئىمانتاي ئوغلى ئىلگەركى پاۋلودار ئويېزى ئاقكېلىن بولۇسىدا 1899-ژىلى تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى ئىمانتاي شۇ دەۋردە بىلىملىك كىشىلەردىن بولۇپ، ياش چاغلىرىدا ئومسكىدا ئۈچ ژىلچە ئوقۇپ ساۋاتىنى خېلە ئېچىپ ئالغان ئىدى. ئۇ چوقاننىڭ ئۇستازى كوستىلېتسكىي بىلەن دوستلىشىپ خەت ئېلىشىپ تۇرغان. كېيىنچە شۇ كىشىگە ئوزىنىڭ بوۋىسى بۇقارژىراۋ قالقامان ئوغلىنىڭ قوشاقلىرىنى ژىغىپ سوغا قىلغان.

قانېكېڭ بىلەن بىر تۇققاننىڭ بالىسى بولغان ئەبىكېي زېيىن ئوغلى سەتبايېۋمۇ ئومسكىدىكى سېمىنارىيەنى تۈگەتكەن زىيالىي ئادەم ئىدى. ق. سەتبايېۋنىڭ باشقا ئەۋلاتلىرىمۇ مەنسەپ يولىنى تۇتماي، بەلكى ئوز خەلقىنىڭ ئىچىدە مەرىپەت تارقىتىپ مائارىپ ساھاسىدا خىزمەت قىلغان ئادەملەردۇر.

ئەينە شۇنداق مەرىپەتلىك موھىتتا تەلىم- تەربىيە ئالغان قانىش ياش چاغلىرىدىنلا ئىلىم- پەن يولىغا قەدەم تاشلىدى. ئاۋۋالدىكى رۇس- قازاق مەكتىۋىنى تاماملىغاندىن كېيىن كېرېكۇ (پاۋلودار)، شەمەي شەھەرلىرىدە ئوقۇپ، رۇسچە ئوتتۇرا مەلۇمات ئالىدۇ. ئۇ، دادىسىدىن مۇسۇلمانچە يېزىش ۋە ئوقۇشنى ئۆگىنىپ، فارسىي، تۈرۈك تىللىرىدىنمۇ مەلۇماتلىق بولىدۇ. ئاڭلىق، ئوتكۈر، ئىدرەكلىك ژىگىت سوۋېت ھاكىمىيىتىنىڭ خەلقچىللىق يۆنىلىشىنى، ئۇنىڭ خەلققە بولغان ساداقىتىنى دەرھال چۈشىنىپ، قانىش بۇ ھاكىمىيەتنىڭ شەكىللىنىشىگە پۈتكۈل بىلىمىنى، كۈچ- غەيرىتىنى سەرىپ قىلىدۇ. بايانائۇل ئىنقىلاۋىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە خەلق سۇدىيەسى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

ئىلىم- پەن شەيداسى بولغان قانىش 1921- ژىلى تومسك شەھىرىدىكى سىبىر گېئولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ كان فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا چۈشىدۇ. ئاتاقلىق سەياھەتچى، گېئولوگ ۋ. ئا. ئوبرۇچېۋنىڭ شاگىرتى ئاكا-

بىزنىڭ ئايمان

بېلگراد شەھىرى. ئادەملەر لىققىدە تولغان زالدا چوڭقۇر سۈكۈنات ھۆكۈم سۈرمەكتە. سكرىپكىنىڭ سېھىرلىك جۇشقۇن سازى تىڭشىغۇچىلارنى تامامەن ئۆز ئىلكىگە ئېلىپ، ژىراقتىكى قازاق دىيارىدىن، يەنى ئالمۇتىدىن كەلگەن قىزنىڭ كۆيگە تولغان قەلبىنىڭ، ئۇنىڭ نازۇك بارماقلىرىنىڭ موجىزىسىنى نامايىش قىلىۋاتاتتى.

بۇ- ياش ئىجراچىلارنىڭ خەلقئارا كونكۇرسىنىڭ ئاداققى كونسېرتى ئىدى. گېرمانىيە دېموكراتىك جۇمھۇرىيىتى، بولغارىيە، پولشا، رۇمىنىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى، يوگوسلاۋىيە، گېرمانىيە فېدېراتىۋ جۇمھۇرىيىتى، ئەنگلىيە، شۋېتسارىيە، برازىلىيە ۋە جەنۇبىي كورېيەدىن كەلگەن 26

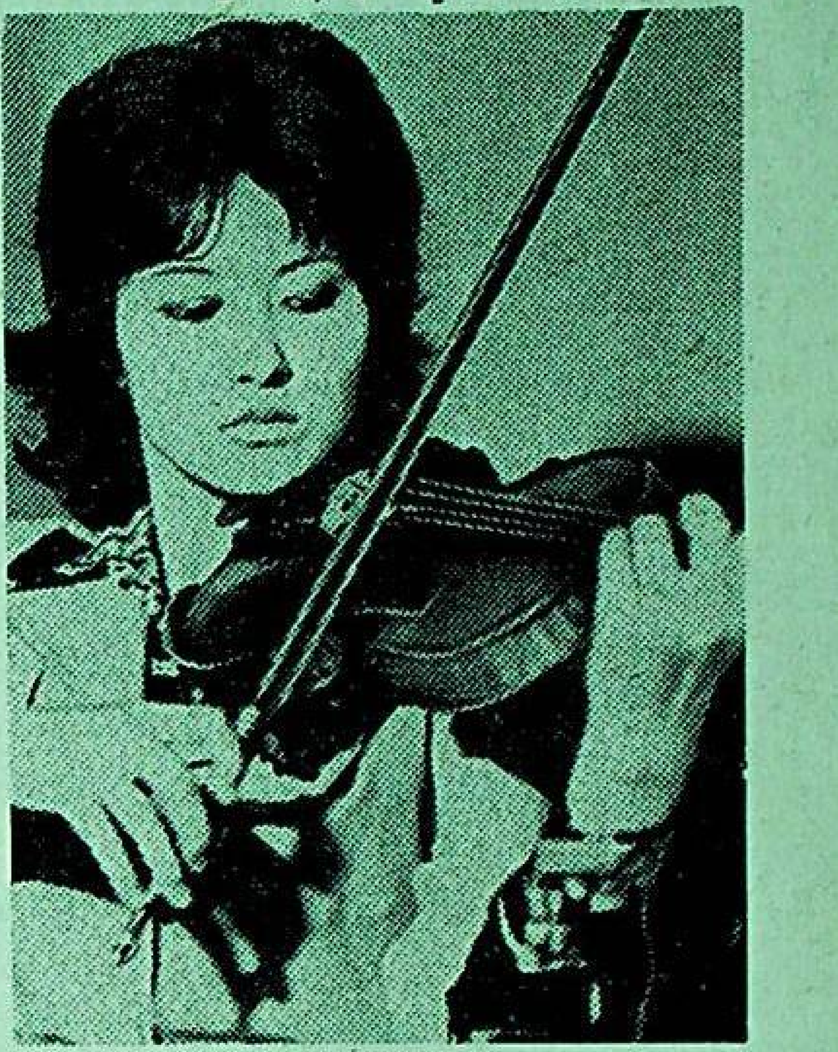

سۈرەتتە: ئايماننىڭ سكرىپكا چېلىۋاتقان مەزگىلى.

ياش سكرىپكىچى ئىشتىراك قىلغان ساز ماھىرلىرىنىڭ ھەل قىلغۇچى ئۈچىنچى مۇسابىقىسىدا ئايمان پ. چايكوۋسكىينىڭ ئوركېستىرغا قوشۇلۇپ سكرىپكىدا ئىجرا قىلىش ئۈچۈن يازغان كونسېرتى بىلەن نېمىس كومپوزىتورى گ. كلېبېنىڭ يالغۇز سكرىپكا ئۈچۈن يازغان سوناتىسىنىڭ بىرىنچى قىسمىنى ئورۇنلىدى. ئەجايىپ زور ماھارەت بىلەن ئىجرا قىلىنغان ئەينە شۇ ئىككى ئەسەر ئون سەككىز ياشلىق قازاق قىزىنى كونكۇرس غالىپلىرى قاتارىغا ئېلىپ چىققان.

سكرىپكىچىلارنىڭ ئەڭ يۈكسەك ئىجراچىلىق تالانتى ئۈچۈن بېرىلىدىغان مەرھۇم برانكو پايېۋىچ نامىدىكى مۇكاپات بۇنىڭدىن ئۈچ ژىل بۇرۇن مەزكۇر ئاتاقلىق سازەندىنىڭ رەپىقىسى تەرىپىدىن تايىنلانغان بولۇپ، ئۇنىڭغا دەسلەپكى قېتىم سازاۋەر بولۇش بەختى قازاق قىزى مۇساخوجايېۋانىڭ زىممىسىگە چۈشتى. پۈتكۈل زالنىڭ قىزغىن ئالقىشلىرى ئاستىدا تاپشۇرۇلغان «ئالتۇن ئارفا» ئەڭ خالىس ۋە تەلەپچان تاماشىبىنلارنىڭ ئايمان ئىستېداتىغا قايىل قالغانلىقىنىڭ روشەن مىسالى ئىدى.

خەلقئارا مۇسابىقىدە ئۆز تالانتىنىڭ قۇدرىتىنى نامايىش قىلىپ، كلاسسىك مۇزىكا شەيدالىرىنىڭ ئەڭ يۈكسەك باھاسىغا مۇيەسسەر بولغان قازاق قىزى ئايمان مۇساخوجايېۋانىڭ ئىجادىي يولى بۇنىڭدىن 11 ژىل ئاۋۋال ئالمۇتىدا باشلانغان ئىدى. ئۇ دەسلەپ كۇلەش بايسېيىتوۋا نامىدىكى مۇزىكا يۇرتىدا تەلىم ئالدى. بەشىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان پەيتلىرىدە كوپچىلىك ئالدىدا ئىجرا قىلغان م. تولىبايېۋنىڭ سكرىپكا بىلەن فورتېپىيانو ئۈچۈن يازغان داستانىنى ئايمان ئۆزىنىڭ سەنئەت ساھاسىدىكى دەسلەپكى قەدىمىم دەيدۇ. ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىش، ھارماي-تالماي ئۆگىنىش نەتىجىسىدە ئۇنىڭ رېپېرتۇئارى كېڭىيىپ، ئىجراچىلىق ماھارىتى ئۆسۈپ باردى. مەزكۇر مۇزىكا يۇرتىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇ، قۇرمانغازى نامىدىكى ئالمۇتا دۆلەت كونسېرۋاتورىيەسىگە قوبۇل قىلىندى.

ئوقۇش جەريانىدا قازانغان مۇۋەپپەقىيەتلىرى تۈپەيلى ئۇ 1- ئوكتەبىردىن 18- ئوكتەبىرگىچە ياش ئىجراچىلارنىڭ موسكۋادا بولۇپ ئۆتكەن مۇسابىقىسىغا قاتنىشىش مۇمكىنچىلىكىگە ئىگە بولدى. مەشھۇر سوۋېت كومپوزىتورى ئارام خاچاتۇريان يېتەكچىلىكىدىكى ئالىي كومىسسىيە ياش ئىجراچىلار ئارىسىدىن ئايماننىڭ سەنئىتىنى ئالاھىدە ژۇقۇرى باھالىدى. نەتىجىدە ئۇ، بېلگرادتا بولىدىغان كونكۇرستا ۋەتىنىمىز سەنئىتىنىڭ شان-شۆھرىتىنى ھىمايە قىلغۇچىلارنىڭ بىرىدىن بىرى بولۇش لاياقىتىگە ئىگە بولغان ئىدى.

ئى. بېيسبايېۋ.

جانجان دىياردا

ئىنستىتۇتنىڭ يېڭى بىناسى

جامبۇلدىكى يېنىك ۋە ئوزۇق- تۈلۈك سانائىتى ئىنستىتۇتىنىڭ ئالمۇتىدىكى شۆبىسى ئۈچۈن سېلىنىدىغان بىنانىڭ لايىھىسى تەستىقلەندى. مەزكۇر ئوقۇش يۇرتىنىڭ ئون تورت قەۋەتلىك يېڭى بىناسىغا سىنىپلار، ئوقۇش- لابوراتورىيە خانىلىرى، مەجلىس، تەن تەربىيە زاللىرى ۋە ئاشخانا ئورۇنلىشىدۇ. بۇ بىنا پايتەختتىكى ئەڭ بەھەيۋەت ئىمارەتلەرنىڭ بىرى بولغۇسى.

ئاخشىچىلار ئائىلىسى

گۇرېيېۋ ئوبلۇستىكى ماخامبېت رايونى مەدەنىيەت سارىيىنىڭ زالى كىشىلەر بىلەن تولغان. ئۇلار تۇسكىنوۋلار ئائىلىسىدىن تەشكىل تاپقان ئانسامبىلنىڭ سەنئىتىنى كۆرۈپ، ئاڭلاش ئۈچۈن ژىغىلغان ژۇتداشلار ئىدى.

سەھنىگە ئون بالىنىڭ ئانىسى ئاناپىيە تۇسكىنوۋا ۋە ئۇنىڭ بالىلىرى چىقتى. دومبىرىنىڭ، ساكسافون، ئورگان ھەم گىتارنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ، ناخشا، ئۇسۇللار ئىجرا قىلىنىدۇ. بىر يېرىم سائەتلىك كونسېرت ئادەملەر كۆڭلىدە قانائەتلىنىش ۋە زوقلىنىش تۇيغۇلىرىنى ئويغىتىدۇ. بۇ ئانسامبىل خوشنا يېزىلارغا سەييارە ئىجادىي سەپەرلەرگىمۇ چىقىپ تۇرىدۇ.

ل. مۇتەللىپ توپلاملىرى

موسكۋادا «پراۋدا» گېزىتىنىڭ نەشرىياتىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەردانە پەرزەنتى، يالقۇنلۇق ئىنقىلاۋىي شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ شېئىرلار توپلىمى رۇس تىلىدا نەشر قىلىندى. فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى مۇرات ھەمرايېۋ تەرجىمىسى ۋە تەھرىرلىگى بىلەن 100 مىڭ نۇسخە بولۇپ چىققان مەزكۇر توپلامنىڭ چىقىشىنى مىللىيونلىغان سوۋېت كىتابخانلىرى قىزغىن كۈتۈپ ئالدى.

ل. مۇتەللىپنىڭ يەنە بىر شېئىرلار توپلىمى تاشكەنتتە غافۇر غۇلام نامىدىكى نەشرىياتتا ئۆزبەك تىلىدا نەشر قىلىندى. شېئىرلارنى كورنەكلىك ئۆزبەك شائىرى

سۈرەتتە: ئالمۇتىدىكى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېئاترىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرسى، قازاقستاندا خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىست رىزۋانگۈل توختونوۋا. ئۇ، قىرىق ژىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە يۈزگە يېقىن ئاساسىي روللارنى ئوينىدى.

خەمىت غۇلام ۋە ئۇيغۇر شائىرى روزى قادىرىي ئۆزبەك تىلىغا تەرجىمە قىلغان.

ئالمۇتىدا «بىلال نازىمنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي» ناملىق كىتاب نەشر قىلىندى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 19- ئەسىردە ياشىغان مەشھۇر شائىرى، قىزغىن ۋەتەنپەرۋەر، داڭلىق سادىر پالۋاننىڭ ئەڭ يېقىن سەپدىشىغا بېغىشلانغان بۇ ئەسەر بىلالشۇناس ياش ئالىم ساۋۇتجان موللاۋۇدوۋ تەرىپىدىن يېزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا ئەدىپنىڭ ھاياتى ۋە بىباھا ئەدەبىي مىراسى كەڭ تەتقىق قىلىنىدۇ.

ئاندىن بىلال نازىمنىڭ س. موللاۋۇدوۋ تەرىپىدىن توپلانغان ئەسەرلىرىمۇ يورۇققا چىقىرىلدى. ئۇنىڭدا شائىرنىڭ مەشھۇر «غەزەلىيات» (غەزەللەر)، «غازات دەر مۈلكى چىن»، «چاڭمۇزا يۇسۇپخان» داستانلىرى، شۇنداقلا «نازۇگۇمنىڭ قىسسىسى» بار. بىزنىڭ ئېلىمىزدە بىلال نازىم ئىجادىغا بولغان چوڭ قىزىقىشنى ئىپادىلەيدىغان ھەر ئىككىلا كىتابنى جامائەتچىلىك قىزغىن كۈتۈپ ئالدى.

دېمەك م.ئا.ئۇسوۋنىڭ رەھبەرلىگىدە گېولوگ بولۇشقا ئىنتىلىدۇ.

1926- ژىلى ئىنستىتۇتنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۇلىتاۋ رايونىغا ئىشقا كېلىپ، جېزقازغاننىڭ يەر ئاستى بايلىقلىرىنى تەكشۈرۈش ئىشىنى قولغا ئالىدۇ. ئۇ ئون بەش ژىل مابەينىدە شۇ يەردە ئىشلەيدۇ. بىر چاغلاردا ئىنگلىز، ئامېرىكان، فرانسۇز گېولوگلىرى 62 مىڭ توننا مىسى بار دېگەن كاننىڭ ئورنىدىن قانىش ئىمانتاي ئوغلىنىڭ ئىشىنى ياخشى يولغا قويۇشى، ئىلمىي تەتقىقاتنىڭ مۇكەممەللىگى ۋە تاپقۇرلىغى تۈپەيلى جېزقازغان شۇ ژىللاردا ئافرىكىدىكى كاتانگا، ئامېرىكىدىكى ژۇقارقى كوللەر مىس ئۆلكىلىرى بىلەن تەڭداش، دۇنيادىكى ئەڭ باي مىس كانلىرى قاتارىغا چىقتى. بۈگۈنكى كۈندە جېزقازغان نەچچە يۈز مىڭ ئاھالىسى بار، چوڭ-چوڭ ئىشلەپ چىقىرىش كارخانىلىرىغا ئىگە ئوبلۇس مەركىزىگە ئايلىنىپ قالدى.

قازاقستان ھۆكۈمىتى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ھارپىسىدا ق. سەتبايېۋنى ئالمۇتىغا چاقىرتىپ يېڭى قۇرۇلغان گېولوگىيە ئىنستىتۇتىغا دىرېكتور قىلىپ تايىنلىدى. شۇنداقلا ئۇ س س س ر پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ قازاقستان شۆبىسىنىمۇ باشقۇرىدۇ. ق. سەتبايېۋ 1946- ژىلى قۇرۇلغان قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ تۇنجا پرېزىدېنتى بولۇپ سايلاندى ۋە بۇ خىزمەتتە 1964- ژىلغىچە يەنى ۋاپات بولغانغا قەدەر ئىشلىدى. ئۇنىڭ قازاقستاندا پەننى تەرەققىي ئەتتۈرۈپ، يۈكسەلدۈرۈشتىكى ئەمگىگى بىباھادۇر. «ئۇ، ئۈچ تۈرلۈك بۈيۈك مىراس قالدۇرۇپ كەتتى،- دەپ يازغان ئىدى ئۆز ۋاقتىدا پروفېسسور ۋ.س. كوپتېۋ- دۋورنىكوۋ،- ئۇ مىراس، جېزقازغان، قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى ۋە گېولوگىيە ئىنستىتۇتىدىن ئىبارەتتۇر...»

قانىش سەتبايېۋ گېولوگىيە- مىنېرولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور، دۆلەت ۋە لېنىن مۇكاپاتلىرىنىڭ لائۇرېاتى بولغان، ئوتتۇرا ئازىيە، شەرىق ئالىملىرى ئىچىدە ئەڭ دەسلەپ س س س ر پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ھەقىقىي ئەزاسى ھەم تاجىكىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ پەخرىي ئەزاسى بولۇپ سايلانغان. قانىكېينىڭ رەھبەرلىگى بىلەن قازاقستان گېولوگ ئالىملىرى ئىشلەپ چىققان مەركىزىي قازاقستاننىڭ مېتاللورگىيە رېسۇرسلىرىنى ئىلمىي تەرىپلەش خەرىتىسى جاھان گېولوگىيەسى تارىخىدا تەڭدىشى يوق، ئالاھىدە ئەھمىيەتلىك ئىلمىي ئەمگەكتۇر. قازاقستان گېولوگلىرى موشۇ خەرىتىگە ئاساسلىنىپ كان چىقىدىغان يەرلەرنى ئالدىن ئالا مولجاللاپ، قەيەردىن نېمە ئىزدەش كېرەكلىگىنى بىلەلەيدۇ.

ئاكادېمىك ق. سەتبايېۋنىڭ نامى چەت ئەللەرگىمۇ كەڭ مەلۇمدۇر. ئۇ، 1947- ژىلى سوۋېت پارلامېنتى دېلېگاتسىيە تەركىۋىدە ئەنگلىيەگە بارغان ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ژىللاردا بولغارىيەدە، خىتايدا بولۇپ، گېولوگىيە پەنىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى خۇسۇسىدا لېكسىيەلەرنى ئوقىدى. ئۇ، گېولوگلارنىڭ دېھلىدە ئۆتكەن خەلقئارا كونگرېسسىدا دوكلاد قىلىشقا تەييارلىنىۋاتقان بىر پەيىتتە ۋاپات بولدى. مەزكۇر دوكلادنىڭ تېزىسلىرى ئالىمنىڭ ئارخىۋىدا ساقلانماقتا.

ئۆز خەلقىنى، ۋەتىنىنى چەكسىز سۆيگەن قانىش ئىمانتاي ئوغلىنىڭ زور ئەمگىگىنى سوۋېت ھۆكۈمىتى ژۇقۇرى باھالىدى. ئۇ، تورت قېتىم لېنىن ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلاندى. ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدىن كېيىنكى ھەممە سايلاملاردا خەلق ئۇنى س س س ر ۋە قازاقستان س س ر ئالىي سوۋېتلىرىغا دېپۇتات قىلىپ سايلاپ كەلدى. كېيىنكى ژىللاردا س س س ر ئالىي سوۋېتى رىياسىتىنىڭ ئەزاسى، ئىتتىپاق سوۋېتىنىڭ رەئىسى بولدى.

قانىش سەتبايېۋنىڭ نامى بۈگۈنمۇ خەلق خاتىرىسىدە ساقلانماقتا. قازاق خەلقى ئۇنى ئۆزىنىڭ مىللىي غۇرۇرلىرى- چوقان، ئاباي، ئىبراي، مۇختەر كەبى بۈيۈك پەرزەنتلىرى قاتارىغا قويۇپ يادىدا مەڭگۈ ساقلايدۇ.

مېدەۋ سەرسېكېيېۋ،
س س س ر يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى.

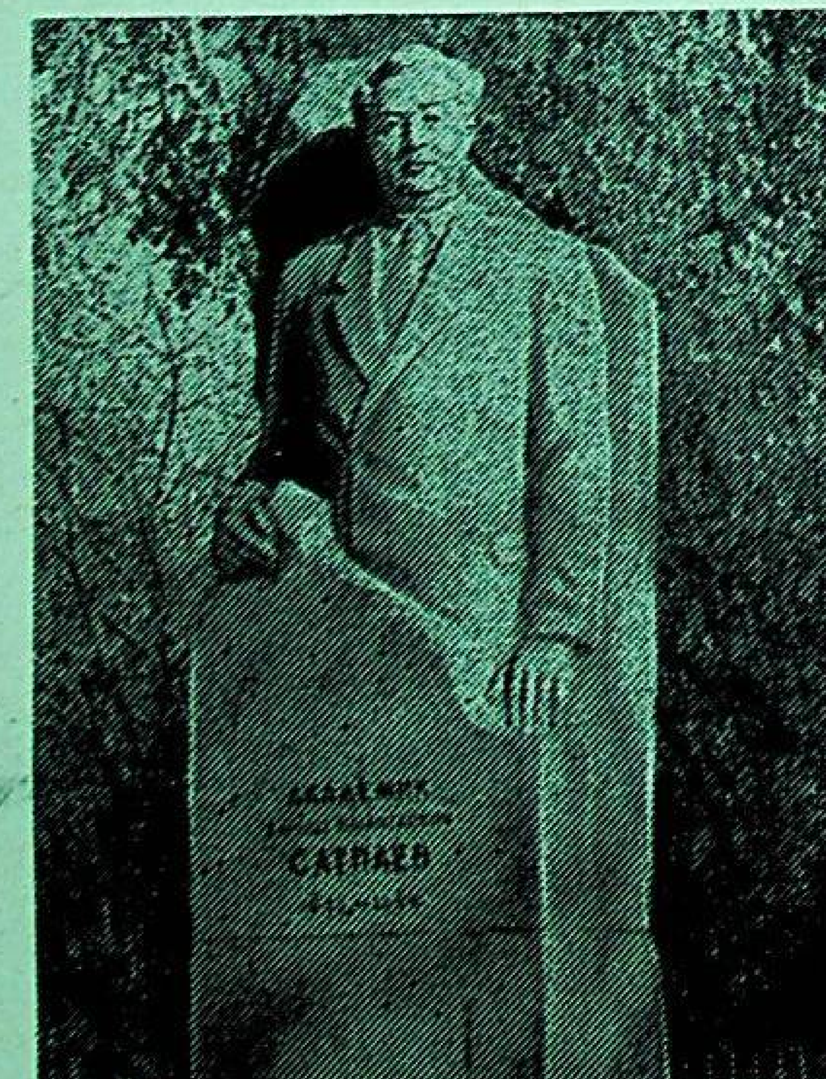

سۈرەتتە: ئاكادېمىك قانىش سەتبايېۋقا ئورنىتىلغان ھەيكەل.

گۈرىيېۋ ئوبلۇسىدىكى ماقات رايونلۇق مەدەنىيەت بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى قوسپانوۋ ماھىر دومبىرىچى
سۈرەتتە: ج قوسپانوۋ.

زىيايىدىن قاھارى

قىش كورۈنۈشلىرى

«قىشنىڭ قىش بولغىنى ياخشى» دەيدېكەن،
ئاتىلار- ئانىلار ئاتام زاماندىن.
ئەگەردە ياغسا قار قانچىلىك قېلىن،
ئۈمۈت زور كۈزدىكى ئالتۇن خاماندىن.
ئاق قارنى پۈركۈنۈپ ئانا يەر ئۇخلار،
باغرىغا دولىتى، كۈچىنى توپلاپ.
قۇياشمۇ ئايلىنىپ ژىراقتىن يوقلار،
دەم ئالسۇن دېگەندەك كېتىدۇ سويلاپ.
سۈپ- سۈزۈك ئەينەكتەك مۇزنى يېپىنىپ،
ئېرىقلار، ئوستەڭلەر چاقىدۇ كوزنى.
باغلاقلىق كېيىكتەك ھەر يان ژۇلقۇنۇپ،
كولچەككە ئۇدىدۇ سۇلار ئوزىنى.
ئېتىزلار، ئىدىرلار، ئويمان- چوڭقۇرلار،
تەپ- تەكشى ئاقىرىپ ياتىدۇ كولۇپ.
ئاق لىباس كىيىشىپ تاغدا قارغايلار،
بولۇتقا قارايدۇ كوكسىنى كېرىپ

تۇرسۇن ۋاھىدى

دۇتارىم

ئەي، دۇتارىم! زىلۋا تارىم،
زوقىدارىم- دۇتارىم!
جۈپتىكارىم، دىلخۇمارىم،
سويگۇ- يارىم- دۇتارىم!
سەن ئەسىرلىك تارىخىمنىڭ
چىن گۇۋاسى- شاھىدى.
مېھرى- باغرىم، ئارزۇ- ئارىم،
ئىشقىدارىم- دۇتارىم!
خەلقى- ئالەمگە تونۇتقان
خەلقىمىزنى سەن ئوزەڭ،
چىن ئىجادىم، ھور- ئىجادىم،
ئىپتىخارىم- دۇتارىم!
شوق، مۇڭ ئىلە مەرغۇللىساڭ
خەلقىمنى ئاگلايدۇ جاھان،
تىل- زۇۋانىم، شەرەپ- شانىم،
ئۇمۇتۋارىم- دوتارىم!
دەرغەزەپ ياگراشلىرىڭ
دۈشمەنگە يوللايدۇ ئەجەل،
زەربىدارىم، قەھرىمانىم،
جەگگىۋارىم- دۇتارىم!
سەن بۇگۇن ئازات ۋەتەندە،
مەغرۇر ئېكەنسەن، كۈيچىمىز،
كۈيلە خەلقىمنى، دوسلارنى،
بەختىيارىم- دۇتارىم!
كۈيلە ئەھلىنى شات ئەتكەن
شۇ گۇل ۋەتەننىڭ شەنىنى،
مىننەتدارىم، قەدىردانىم،
ئەھدىكارىم —دۇتارىم!

تەھرىر ھەيئىتى

مەسىمجان زۇلپىقاروۋ

ئۇۋچى خاتىرىسى

مەسىمجان زۇلپىقاروۋ —سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى رىۋاجلاندۇرۇشقا پائال قاتنىشىپ ژۈرگەن يازغۇچىدۇر. ئۇنىڭ ئىجادىي زامانىۋىي ماۋزۇلارنى يورۇتۇش، ئەمگەك ئادەملىرىنى، جانىجان تەبىئەتنى مەدھىلەش ئوخشاش سۈپەتلەر بىلەن، شۇنداقلا تىل بايلىقى ۋە راۋانلىقى بىلەن پەرىقلىنىدۇ. توۋەندە گېزىتخانلار دىققىتىگە يازغۇچى ھېكايىلىرىدىن تەغدىم قىلىۋۇق.

ئىيۇن كۈنلىرىنىڭ بىرى.

كۈن ئېگىلىپ قالغان. موزدۇز قاسىم ئاكا ئىككىمىز بودۇنە ئولاشقا ئاتلاندۇق. مەھەللىدىن چىقىپ، باياندايى تەرەپكە كېتىپ بارىمىز. ئېتىز- ئېرىق ئېشىپ، قېلىن ئوتچۇپ ئارىلاپ كېتىدىغان يالغۇز ئاياق يولغا چۈشتۇق. قاسىم ئاكامنىڭ ئازلاپ بېقىپ ژۈرگەن، ماگلىيىدا تۇماچە قاشقىسى بار تۇم قارا ماشكىسى ئاتلىرىمىزنىڭ ئالدىدا ئۇزاپ بارىدۇ: قۇيرۇغىنى تىنىمسىز ئويىنىتىپ، بويىنىنى سوزغان پېتى، گا ئېرىق بويلاپ تىمىسقىلاپ، گا ئوسكىلەڭ ئوت ئارىسىغا شۇڭغۇيدۇ.

—مانا، ئۇكا، موشۇ ئوتلاق، ئۇنىڭ ئۇ يېنىدىكى بېدىلىك بودۇنەدېگىنىڭنىڭ كانى!— دېدى ئۇ ئۇزگىچە زوقلىنىپ ۋە قۇرغۇيى قوندۇرۇلغان ئوڭ قولىنى سەل كوتىرىپ، سول قولى بىلەن قۇرغۇينىڭ بېشىنى سىيپاپ قويدى.

بودۇنە ئولاشقا بىرىنچى نوۋەت چىقىشىم. توساتتىن بودۇنە چىقىپ قالسا، قۇرغۇينىڭ ئالغىنىنى بىر كورسەم، دەيمەندە. ئۇزەمنىڭمۇ جېنى ئېقىلداپ، ژۈرىگىم ئويناپ تۇرىدۇ. قاسىم ئاكام: «ھەي، كاساپەت، ئىشت ئەگىپ قالدى، مەشەدە بار ئېكەنۇۋ»— دەپ تۇرۇشىغا، يېنىمىزدىنلا بىر بودۇنە پۇرررىدە قىلىپ تام بويى كوتىرىلىپ ئىرى ئۇچتى. قۇرغۇيمۇ يەتلىنىپ تۇرغان ئېكەن، ئۇنى ئېگىسى سالغىچە، ئۇزىتى ئوقتەك ئاتتى. ئادەتتە، بودۇنە بىر كوتىرىلگەندە ئانچە ژىراق كەتمەسە كېرەك، ئۇ، يۇز ماگدامچە يەرگە بېرىپ توۋەنلىشىشىغا، قۇرغۇي لىپ قىلىپ چاڭ سالدىدە، سوزۇلۇپ بېرىپ بېدىلىككە چۈشتى. بىز ئاتلىرىمىزنى قامچىلاپ قالدۇق. قۇرغۇي جانىۋار ئوزىما ياخشى تولتىلىپتېكەن، قارىغىدەك بولسام، ئوتكۇر تىرناقلىرى بىلەن بودۇنىنى قارماۋېلىپ، دەم مېيىسىنى چوقۇپ، دەم بويىنىنى سىگايان قىلىپ، بىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. «بارىكاللا!»— دەۋەتتىم ئالغۇرلىقىغا ئاپىرىن ئەيلەپ. قاسىم ئاكام ئۇنىڭدىن نارازى ھالدا: «گەھ، جانىۋار، نولجىنى ئېلىپ ئاتنىڭ سوگۈچگە ئوزەڭ قوناتتىڭ، نېمە بولدىڭ؟»— دېدى ۋە ئامانەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئۇنىڭ پۇتىدا باغلاغلىق ئىنچىكە تاسمىسىنى ژىغىشتۇرۇپ، ئېرە پەلەي كىيگەن قولىغا ياگلىۋاشتىن قوندۇردى.

بىز ئۇنى داۋاملاشتۇردۇق. بودۇنىنىڭ پۇرر قىلەپ ئۇچىشى قۇرغۇينىڭ ھەيەل قىلماي سوزۇلۇپ بېرىپ چاڭ سېلىشى، قەلبىمدە ھەجەپ تەسىرات قالدۇرغان ئېكەن، زوقۇم ئارتىپ، پۇتۇن بارلىقىم بىلەن ھوزۇرلاندىم. مانا قاراگا، بودۇنە ئولاش دېگەن كوگۇللۇك، ھە!؟

كونۇم دەم قۇرغۇيغا، دەم قاسىم ئاكامغا تىكىلىدۇ، قۇرغۇينىڭ كوزلىرى ئەندى بايىقىدىنمۇ سەگەك ۋە ھوشىيار.

—... سەن ياش ژىگىت، ئاگلاپ قوي، قۇرغۇينى مەن بودۇنىگەخالاڭ- خۇتۇڭ سالىۋەرمەيمەن. قۇرغۇيتى ئۇلتىشنى بىلمىسەڭ، ئۇنى مالىماتاڭ قىلما! ئۇنى بىر قوللۇق تۇتماي ئەل- ئوگكەگگە بىرەر- يېرىم قېتىم بېرىپ قويىدىگمۇ بولدى، بوزۇلدى دەۋەر. ئاندىن كېيىن، بېقىشتا- بېقىش بار، جومۇ. قاچان ئاق يەم، ئوقچوق بېرىسەن، قاچان ئولجاگدىن بولۇپ بېرىسەن، قاچان ئويقۇسىنى قاچۇرۇپ ئاگاشتۇرسەن، بۇنى بىلمىسەڭ بېكار.

بىز سەلدىن كېيىن ئاتلىنىپ، ئۇنى داۋام قىلدۇق. ئۇيەر بۇيەردە بودۇنىلەر خۇددى ئوز ئارا سايراپ مۇسابىقىگە چۈشكەندەك، بىرىدىن- بىرى قالتىس خەلدان ئۇرماقتا. بىز ھەيەل قىلماي قۇرغۇيغا يەنە بىر بودۇنە ئالدۇردۇق.

توۋا، كۈچلۈك، زور قۇشنىڭ ئاجىز، ئاتتۇەن قۇشقا بىھودە سالغان جورى- جاپاسى، ئوكتەملىگى بىزگە تاماشە بولۇۋاتقىنىنى قارەگە؟... بىز ئانچە ئۇزاقلىماستىن، بېدىلىك ئارىسىدا يۇغان بىر توپ چىقىر ئوۋۇمگە دۇچ كەلدۇق!

—ئۇكا،— دېدى قاسىم ئاكام، ئېتىدىن چۈشۇپ،— ئەندى مەن ساگا چۈك- چۈك بىلەن بودۇنە ئېلىشنى بىر كورستەي، ئەگگىزە پەيزىگنى سۇرىۋەر. قاسىم ئاكام لاممىم دېمەي، ئەپلىگرەك جاي تاللاپ، توز يايماق بولۇۋېدى، مەن تورنىڭ ئىككىنچى ئۇچىنى تۇتۇپ ياردەملەشتىم.

قاسىم ئاكام چۈك- چۈكنىڭ چوگاراغىنى سول قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئاش قۇشۇقتەك كاۋاكچىسىغا ئوشكە تېرىسىدىن ئىشلەنگەن نېپىز بېشۇنى كېرىپ، چەت- چورىسىنى ھىمىرىپ تۇتتى. ئوڭ قولىنىڭ كورسەتكۈچ ۋە ئوتتۇرا بارماقلىرىنى جۇپلەپ، تېرىگە دىت بىلەن ئاستا ئۇرۇۋېدى، «چۈك- چۈك، چۈك- چۈك، چۈك- چۈك!»— دېگەن بىرخىل مەيىن ۋە يېقىملىق سادا چىقتى.

شۇ ئەسنادا ژىراقتىكى بودۇنە يېقىنلا بىر يەردىن تازىمۇ جۇشقۇنلۇق سايراپ: «ۋىتۋىلداق»نى كەينى- كەينىدىن ئالتىگە يەتكۈزۇۋېدى، قاسىم ئاكام ئاغزىدىن چۈك- چۈكنى ئېلىپ:

—پاھ، بۇ تازا سەر خىلىكەن!— دەپ پىچىرلىدى. بۇ كەمدە قارشىمىزدىكى بودۇنە ئېمىشكىدۇ جىمىۋالدى.

—ئىككىسى تورغا تەڭ چۈشەمدۇ، قانداق؟— دەپ سورىدىم.

—ئۇنداقمۇ بولىدۇ، ئامما مونۇ ئالدىمىزدىكى يېقىن يولىمايدۇ، ئەۋۇ غوجا ئاكىسىنىڭ ئۇنىنى ئاگلاپ ژۈرىگى سۇ،— دېدى. ئۇ چۈك- چۈكنى قايتا ئاغزىغا سېلىپ، مەگزىنى ئاستاغىنا ئىككى- ئۇچ چېكىپ قويدى.

بودۇنىلەرنىڭ سەر خىلى ياڭداپ كەلگەن ئېكەن، توردىن ئون قەدەم نېرىدىلا سايرىدى. مەن يوشۇرنۇش تەرتىۋىگە رىيە قىلماي بېشىمنى سەل كوتىرىۋېدىم، بېدە بەرگىنىڭ قىمىرلىغىنى كوزۇمگەچۈشتى. ئوزەممۇ ئۇنىڭ ئەدە كېلىۋاتقىنىنى دىققەت بىلەن كۈزىتىپ تۇرىمەن.

ئەيسى بەك ئېقىلدىغان بودۇنە بېدە ئارىلاپ مېگىشنى مۇشكۇل كوردىمۇ، بېدە ئۇزرە لىپ قىلىپ سەكرەپ بىر غولاچتەك مۇساپىغا چۈشتىدە، يەنە ژۇرۇشنى داۋام قىلدى. ئېھتىيات يۇزىسىدىن بېشىم يەرگە يەتكىدەك ئېگىشتىم. ژۈرىگىم تولۇقۇپ، نەپەسلىرىم تېزلەشتى. تورغا قانداقلارچە چۈشىدۇ؟ ھەجەپ، ئوت چاقنىغان كوزلىرى تورنى ئىلا- پەرىق قىلمىسا؟ مانا، مانا، ئۇ بايىقى ژۇرۇشى بىلەن تورغا ئۇلاشتى. بەلكى تور ئاستىغا شۇڭغىدى. ئەندى تىنىغمىزنى ئېلىپ، ئۇركىپ، كوتىرىلدۇدە، قانات- قۇيرۇغى تورغا ئىلىنىدۇ...

ياق ئۇنداق بولمىدى. ئارىدا مىنۇتلار يورغىلىدى، ئىشقى- ھەۋەس سەۋدام ئۇلغىيىپ، قەلبىم تىترىدى. چۈك- چۈكنىمۇ ئىشقا سالماي، سۈكۈت ئەيلىگەن قاسىم ئاكام سۇغا چوككەلدەك جىم. ئاگغىچە ئۇ ئورنىدىن لەگگىدە تۇرۇپ قالدى. بايا بودۇنىنىڭ قەدىمىنى مولجالاپ ئولتارغان ئېكەن، بېچارە بودۇنە ئوچىنىڭ شەپىسىنى سېزىپ، پۇررىدە كوتىرىلدىدە، ياگلىۋاشتىن تور ئاستىدا تۇۋاق يېپىلغاندەك بېسىلىپ قالدى. مەن ئوزەمنى ئۇتتىغان ھالدا قۇشتەك ئېتىلىپ تورنىڭ چېتىدە سوزۇلۇپ يېتىۋالدىم، ئاستىدىن يورغىلاپ ژۈرۈپ بەرمىسۇن، دەيمەندە. ئەدېكىنى، قاسىم ئاكام خۇددى ئۇنىڭ پۇتىغا قىلتاق سېلىپ قويغاندەك، ۋەزمىن بېسىپ كەلدىدە، تور ئۇستىدىن بودۇنىگە چاڭ سالدى. مەن تۇرۇشۇمغا، ئۇ:

—مە، بۇسەرخىلنى خالتىغا سال،— دەپ ئۇتقۇزۇپ قويدى.

جانىۋارنىڭ باشقا چۈشكەن سەۋدادىن ئىككى كوزى ئېتىلىپ چىقاي دەپ، كىچىككىنە ژۈرىگى دۈپۈلدەپ، ئوخچۇپ تۇرۇپتۇ. «ھەي، بېچارە!»— تەسالله ئېيتتىم ئىچىمدە ئۇنىڭ كوزلىرىگە تىكىلىپ،— ھېلىلاۋەسلى مەستانىسى بولۇپ، جوش ئەيلەپ، ئوتكەبى يېنىۋېدىڭ، بىردەمدىلا تۇتقۇنلۇق ئەسىرى بولدۇڭ. ۋەسلىگگە يەتكىلى قويماي، مۇھەببىتىگگە قىلتاق سېلىپ ژۈرگىنىمىزنى كوردىڭمۇ بىزنىڭ... ئەركىگگە قويۇۋېتەيمۇ؟ ئۇنداق قىلغىنىم بىلەن قاسىم ئاكام تىرتەگرەك ئادەم، ئارىمىزدىكى ھورمەت- رىيايەت پەردىسى سوكۇلۇپ كېتەر...؟»

قولۇم بىردىن بودۇنە سولايدىغان خالتىغا ئۇزىتىلىپ، زامىنلىق ۋەزىپىسىنى ئادا قىلدى. بىز شۇنداق قىلىپ يەنە ئىككىنى ئۇتتۇق. قانائەت قىلماي يەنە تور يايدۇق، تورتىنچى بودۇنە زەپ شوق سايراپ، قانات سورەپ كەلدىيۇ، توردىن ئالتە ماگدام نېرىدا قالدى. قاسىم ئاكام خېلە سەۋرى قىلدى. ئۇ ھېلىمۇ ناز- غەمزە بىلەن چوكۇلدەۋېتىپتۇ، بەلكى مۇناجەت قىلىپ ژىغلىغىنى بىلەمدۇ كېلەر ئەمەس.

—ۋاي شەيتانەي،— دېدى ئۇ بىر كەمدە تىرتەكلىنىپ تۇرۇپ،— بۇ تورىقاپ قالغان كاساپەت ئېكەن!...

ئاگغىچە، تەسكەيدىن سوققان شامال ژىراقتىكى ئاق تېرەك، چوكانلارنىڭ بېشىنى قارىپ- شىۋىرلاپ قالدىدە، بىردىن تەكشى كەتكەن بېدە بەرگىنى ياتقۇزۇشقا باشلىدى بېدە يەلپۇللىنىپ تولقۇپ، بەئەينى دېگىز قالقىپ ئوركەشلىدى.

—بولمىدى، ئۇكا، شامال قوغلىدى!— دېدى قاسىم ئاكام دەس تۇرۇپ.

—بودۇنىلەرگە تولا ئازار بەردىڭ، دەپ تەبەت غەزەپلەندىمۇ نېمە؟— چېقىشتىممەن. ئۇ تورنى ئاستا ژىغىۋېتىپ دېدى:

—بىزدە نېمە گۇنا، مادا ئىزدەپ، بوۋە كىچىلىك قىلغان ئۇزلىرىدە...

مەن ئۇنىڭ كېيىنگە بولا بودۇنىلەردىكى ئەپسى ئاۋارىگەرچىلىكنى قىزىقىپ سورىدىم. بايان قىلىشىچە، بودۇنىلەر غوراز، مادىلىرى بىلەن بىللە ئوتلاپ ژۈرەرمىش. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مادىسى تۇخۇم بېسىپ يېتىپ قالغىنىدا، غورىزى يەككە ئوتلاپ، خوشى ئۇتسا، مادىسىنىڭ ئورنىدا يېتىپ، ئۇنىڭ ئوتلاپ- سۇلىشىغا ئىمكان بېرىدېكەن، بولمىسا ئوزگە مادا ئىزدىرىپ كېتىپ، قاسىم ئاكامنىڭ قولىدىكى «مادا» ئۇنىنى ئاگلاپ، تورغا مۇپتىلا بولىدېكەن». مەن بىر تۇرلۇك چوگقۇر تەسىراتقا چومۇپ، ئاتلىرىمىزنىڭ قىشىغا كېلىپ قالغىنىمنى تۇيماي قاپتىمەن.

بىز گۇگۇم چۈشمەي، بېدىلىكتىن يېنىپ چىغىر يولغا چۈشتۇق. ژىراق كوز يەتمەس بىر يەردە يەنە بودۇنىلەرنىڭ جوش ئەيلىشى ئاگلىنىدۇ:

—ۋىتۋىلداق، ۋىتۋىلداق، ۋىتۋىلداق!...»

گېزىتنىڭ ئادرېسى: 480091، ئالمۇتا شەھىرى، فۇرمانوۋ كوچىسى، 88. تېلېفونلار 82—60—62، 85—43—62. گېزىت-ژۇرنال نەشرىياتىدا نەشر قىلىندى. ئىندېكس 72877